

Власне висловлення – невеликий за обсягом роздум на дискусійну тему, наприклад: *Підтримайте або спростуйте думку: «Поразка – це наука. Ніяка перемога так не навчить людину...»*

Висловлення має бути аргументованим і написаним в один з таких трьох способів:

- так, я погоджуюсь з думкою, що поразка – це наука, і ніяка перемога так не навчить людину... (підтримка думки);
- не згодний (не згодна) з думкою про те, що поразка – це наука, і ніяка перемога так не навчить людину... (спростування думки);
- це складне для мене запитання: з одного боку, ..., а з іншого боку, ... (проміжна пропозиція).

Потрібно сформулювати **тезу**, навести 2 – 3 переконливі **аргументи**, які найкраще підтвердять ваші міркування; проілюструвати думки прикладами з художньої літератури (зазначити автора й назву твору, указати проблему, порушену письменником, художній образ, через який проблему розкрито, навести цитату з твору (наведення цитати бажане, проте не є обов'язковим)), історичними фактами або випадками із життя. Наприкінці треба сформулювати висновки.

Зауважте!

Не переказуйте зміст твору, не давайте повної характеристики образів.

Орієнтований обсяг роботи – 1 сторінка формату А – 4. Текст обсягом до 100 слів екзаменатори не перевірятимуть.

Структура власного висловлення

1. Теза.
2. Аргументи (2 або 3).
3. Один приклад з художньої літератури чи іншого виду мистецтва.
4. Один приклад з історії, суспільно-політичного чи власного життя.
5. Висновок.

Аргументи слід розпочинати вставними словами *по-перше* й *по-друге*; їх можна розмістити після тези або ж кожний аргумент з абзацу перед прикладом.

Візуально власне висловлення орієнтовно матиме такий вигляд:

Я вважаю, що поразка – це наука, і ніяка перемога так не навчить людину...

ТЕЗА (1 – 2 речення)

По-перше, поразка якнайкраще загартовує людину, робить її стійкішою в сучасному суспільстві, сповненому стресів і різноманітних викликів. Переконливим прикладом щодо цього аргументу є, на мою думку, образ Степана Радченка з роману В.Підмогильного «Місто»...

АРГУМЕНТ 1 і ПРИКЛАД, що його ілюструє (4 – 5 речень)

По-друге, людей, які вміють визнавати свої помилки й, зробивши відповідні висновки, у майбутньому їх уникати, поважають у суспільстві, адже лише сильна особистість здатна працювати над собою. Ось приклад з життя. Мій батько змалку...

АРГУМЕНТ 2 і ПРИКЛАД, що його ілюструє (4 – 5 речень)

Отже, поразка навчає людину жити, перемога ж не завжди...

ВИСНОВОК (1 – 2 речення)

У власному висловленні має бути щонайменше 4 абзаци, кожен з яких розпочинається відповідно такими словами: ***я вважаю, по-перше, по-друге, отже*** (або ***на мою думку, з одного боку, таким чином***) і под.

Спеціальні слова й вирази у творі-роздумі

Теза	<ul style="list-style-type: none"> • Я думаю, • Я вважаю, • Мені здається, що • На мою думку, • На моє переконання, • Моя точка зору на цю проблему така:
Аргументи	<ul style="list-style-type: none"> • Я так вважаю, тому що • Чому я так думаю? Тому що • Аргументом на користь моєї думки може бути те, що До того ж • Довести своє твердження я можу такими аргументами: по-перше,, а по-друге, • На користь моєї думки можу навести такі аргументи: • Моє переконання базується на тому, що, по-перше,, а по-друге, • Хоч моя думка, можливо, видається дивною, спробую переконати вас такими аргументами:
Приклади	<ul style="list-style-type: none"> • Скарбниця світової літератури дає багато прикладів щодо порушеної проблеми. • На згадку приходить герой..... • У зв'язку з порушеною проблемою хочеться (доречно буде) згадати твір ... • Яскравим прикладом саме такого розуміння Особисто для мене є • Проблема є дуже актуальною, тому багато прикладів її розв'язання дає саме життя. • Говорячи про....., не можна не згадати • Повертаючись до думки про, можу навести такий приклад: • Як я вже зазначав, щодо цього яскравим прикладом є образ з твору • Тема мого роздуму порушується у творі Там • Найкращою ілюстрацією такого розуміння проблеми є герой з твору... • Історія також дає багато прикладів Один із них - • Згадаймо постать видатного Захоплює його • Хоча мій власний життєвий досвід ще порівняно малий, можу сказати, що • Хочу навести приклад із власного життя.
Висновок	<ul style="list-style-type: none"> • Отже, можна дійти висновку, що • Підсумовуючи, можна зазначити: • Таким чином, можна зробити висновок, що • Отже, бачимо, що • На завершення свого роздуму підсумую:
Вирази для зв'язку думок	<ul style="list-style-type: none"> • По-перше, по-друге ... • Повертаючись до думки про, хочу зазначити, що ... • Як я вже стверджував, • Як уже зазначалося, • Як можна побачити, ...

**Орієнтовний перелік творів та образів,
які можуть ілюструвати окремі морально-етичні та суспільні теми**

ПРАЦЯ

Г.Сковорода. Ідея спорідненої праці. **Байка «Бджола та Шершень»:** бджола щаслива, бо займається тим, для чого народжена, - збирає мед.

І.Котляревський. П'єса «Наталка Полтавка». Головна героїня – працююча дівчина; її коханий, сирота Петро, провів чотири роки на заробітках і тепер має гроші на весілля та подружнє життя.

І.Нечуй-Левицький. Повість «Кайдашева сім'я». попри жадібність та егоїзм головних героїв, автор наголошує на їхній працюючості – постійно в роботі старий Омелько, його сини Карпо та Лаврін, невістки, дружина Маруся.

П.Мирний та І.Білик. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»: друг Чіпки Грицько, бідний сирота, здобув статок і повагу в селі завдяки наполегливій праці.

В.Стефаник. Новела «Камінний хрест». Селянин Іван Дідух усе життя важко працював на землі і тепер, виїжджаючи до Канади, найбільше сумує за горбом, який він обробляв і змушував давати добрий урожай. Важка праця на рідній землі – сенс життя цього героя.

О.Довженко. Кіноповість «Зачарована Десна». Один із найважливіших чинників, що впливають на формування головного героя, - праця (перші мозолі з'явилися в нього на руках, ще коли ходив малим у тютюні, як у лісі).

У.Самчук. Роман «Марія». Головна героїня, незважаючи на помилки минулого, здобуває повагу в селі невтомною працею. Робота на землі «лікує» її чоловіка Корнія від грубості, зарозумілості. Завдяки праці ця пара має і сімейне щастя, і добробут.

НАВЧАННЯ, ВАЖЛИВІСТЬ ОСВІТИ

Т.Шевченко. Послання «І мертвим, і живим...»: «Учітесь, читайте, і чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь».

І.Карпенко-Карий. Комедія «Хазяїн». В образах учителя Калиновича та дочки Пузиря Соні втілена думка про важливість освіти й культури для розвитку особистості; в образі головного героя Пузиря, який не знає, хто такі М.Гоголь та І.Котляревський, засуджується некультурність.

І.Франко. Вірш «Гімн». Образ «вічного революціонера» символізує суспільний прогрес, освіту, неспинний рух народу до кращого життя: «Вічний революціонер: дух, наука, думка, воля...».

О.Гончар. Роман «Собор». Головний герой Микола Баглай – розумний, ерудований студент, який працює над розробками очисних систем для заводу, що сприятимуть покращенню екологічної ситуації.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ

Т.Шевченко. Твори про історичне минуле України (*поема «Гайдамаки», поезія «До Основ'яненка»*) покликані нагадати сучасникам поета про їхніх гордих і сміливих прадідів.

О.Довженко. *Кіноповість «Україна в огні».* Родина Запорожців символізує незнищенність народного духу, силу історичної пам'яті, що пульсує в жилах Лавріна та його дітей. Слабодухість дезертирів – результат викривленого радянського виховання, яке, фактично перекресливши історичне минуле, акцентувало на боротьбі між класами, а не на єдності народу.

О.Гончар. *Роман «Собор».* Обрах собору – символ культурного й духовного спадку, що залишили сучасному поколінню козаки. Опис занедбаного кладовища, посягання на собор, ставлення Володьки Лободи до батька (здав його в будинок для літніх людей) – ці моменти показують небезпеку втрати історичної пам'яті для народу та особистості.

І.Багрянний. *Роман «Тигрлови».* Вижити й вистояти допомагає головному героєві Григорію Многогрішному сила волі, гідність і почуття причетності до славного роду українців.

В.Стус. *Поезія «Сто років, як сконала Січ».* Незважаючи на знищення козацтва, морок русифікації, Україна встає з колін. Історичну пам'ять не перервати.

ЛЮБОВ ДО БАТЬКІВЩИНИ

Т.Шевченко. *Вірш «Мені однаково».* Ліричний герой поезії байдужий до власної долі, можливої слави чи забуття – його серце й душу тривожить лише доля України: «Та не однаково мені, як Україну злії люди присплять, лукаві, і в огні її, окраденую, збудять».

П.Куліш. *Роман «Чорна рада».* Гетьман Сомко – образ справжнього патріота, державного діяча, що керується інтересами народу, а не своїми власними, як Іван Брюховецький.

І.Франко. *Поема «Мойсей».* У пролозі до поеми висловлене глибоке занепокоєння автора долею рідного народу («Народе мій, замучений, розбитий...») і віра в його майбутнє: Україна посягає гідне місце в «народів вольних колі».

В.Стефаник. *Новела «Камінний хрест».* Головний герой Іван Дідух, залишаючи, рідну землю, невимовно страждає. Шлях до Канади здається йому смертною дорогою. Саме тому ставить він на горбі, де працював увесь вік, хрест зі своїм та жінчиним ім'ям. На рідній землі похована його душа.

Леся Українка. *Драматична поема «Бояриня».* Головна героїня Оксана, поїхавши з рідної землі, втратила душевний спокій. Сором за бездіяльність у важкий для Вітчизни час пече її душу.

В.Сосюра. *Поезія «Любіть Україну».*

Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води,
в годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди!

О.Довженко. Кіноповість «Україна в огні». Діями головних героїв – Лавріна Запорожця, Василя Кравчини, молодших Запорожців – керує любов до рідної землі та її людей.

І.Багрянний. Роман «Тигролови». Григорій Многогрішний був ув'язнений і засуджений за те, що любив свою Україну.

Л.Костенко. Роман у віршах «Маруся Чурай». Пережити власне горе Марусі допомогло усвідомлення трагедії рідної землі, сплюндрованої зрадником Яремою Вишневецьким. Сама Маруся – образ сильної й талановитої України: «Це голос наш. Це пісня. Це душа».

КОХАННЯ

І.Котляревський. П'єса «Наталка Полтавка». Наталка і Петро. Дівчина чекає коханого чотири роки.

Г.Квітка-Основ'яненко. Повість «Маруся». Маруся і Василь. Глибоке кохання з першої зустрічі. Василь не зміг змиритись зі смертю коханої, пішов у монастир, де невдовзі помер.

Т.Шевченко. Поема «Катерина». Нерозважливе кохання молодої дівчини призвело до трагедії: народження позашлюбного сина, самогубство Катерини і нещасливої долі дитини-байстрюка.

П.Куліш. Роман «Чорна рада». Леся Череванівна й Петро Шраменко.

П.Мирний та І.Білик. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Кохання до Галі допомагає злодієві Чіпці (шкода, що лише на деякий час) стати на дорогу чесного життя.

І.Франко. Поезія «Чого являєшся мені у сні?». Ліричний герой безтямно закоханий у жінку, яка не звертає на нього уваги. Він невимовно страждає від її погорди, але, хоч як не боляче, просить свою «зіроньку» приходити до нього у снах.

Леся Українка. Драма-феєрія «Лісова пісня». Кохання Лукаша до Мавки – лісової дівчини – якнайглибше розкриває його душу й талант. У фіналі твору герой усвідомлює, що, зрадивши кохану, відмовився від високого в собі, від своєї долі. Кохання – сенс життя Мавки. Зрозумівши, що не потрібна Лукашу, вона йде до Марища. Відчувши, що коханий у небезпеці, - руйнує чари і повертається, щоб допомогти йому.

Леся Українка. Драматична поема «Бояриня». Заради кохання Степана, московська бояриня, Оксана залишає Батьківщину, родичів, друзів.

М.Коцюбинський. Повість «Тіні забутих предків». Іван і Марічка – українські Ромео і Джульєтта.

П.Тичина. Поезія «Ви знаєте, як липа шелестить...». Ніжний малюнок кохання: «Кохана спить, кохана спить, піди збуди, цілуй їй очі...».

В.Сосюра. «Так ніхто не кохав...». Гімн коханню:

Так ніхто не кохав. Через тисячу літ

лиш приходять подібне кохання.

В день такий розцвітає весна на землі

і земля убирається зрання...

У.Самчук. Роман «Марія». З багатим чоловіком, який любив і цінував її, Марія не була щасливою. Вона знаходить щастя лише у шлюбі з коханим Корнієм.

І.Багряний. Роман «Тигролови». Кохання Наталки Сірко і Григорія Многогрішного.

О.Довженко. Кіноповість «Україна в огні». Олесь Запорожець і Василь Кравчина провели разом одну ніч, а потім протягом трьох років війни ні на хвилину не забували одне про одного. Багато разів поранений і постарілий у боях Василь, зустрівши свою посивілу від знущань німців Олесю, говорив їй слова любові: «Яка ти красива!».

Л.Костенко. Роман у віршах «Маруся Чурай». Втративши коханого, Маруся не хоче жити, тому й мовчить на суді.

Г.Тютюнник. Новела «Три зозулі з поклоном». Кохання Марфи Яркової до Михайла.

ДРУЖБА

І. Котляревський. Поема «Енеїда». Низ та Евріал – справжні друзі. Разом у житті – разом у смерті.

П.Куліш. Роман «Чорна рада». Кирило Тур є вірним другом Якіма Сомка: рятував його від смерті в бою, готовий віддати життя заради гетьмана – пропонує залишитися замість нього у в'язниці. Відданий товариш Кирила Тура – Чорногорець. Вони завжди разом. Чорногорець підтримує Тура під час покарання. Удвох у біді і в удачі.

П.Мирний та І.Білик. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Так звані «друзі» (товариші-п'янички) Лушня, Матня і Пацюк тягнуть свого приятеля Чіпку на дно.

І.Багряний. Роман «Тигролови». Сміливі, чесні, благородні Григорій Многогрішний та Грицько Сірко стають друзями.

РОДИНА

Г.Квітка-Основ'яненко. Повість «Маруся». Щасливе життя релігійної родини Наума Дрота. Маруся – слухняна дочка.

П.Куліш. Роман «Чорна рада». Щасливе родинне життя Череваня й Череванихи на хуторі Хмарище.

І.Нечуй-Левицький. Повість «Кайдашева сім'я». На наших очах відбувається самознищення чогось надзвичайно важливого, що є в людському житті: домашнього затишку; порозуміння між ближніми; почуття гідності; ладу як основи родини. Егоїзм і жадібність Кайдашів – причина нескінченних сварок у їхній родині – моральна катастрофа (неповага дітей до батьків: Карпо вдарив батька, загнав матір у ставок, Лаврін усунув батька від господарства).

П.Мирний та І.Білик. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Щасливе родинне життя Грицька і Христі. Нещаслива доля Чіпчиної матері, яка не зазнала

сімейних радощів (без чоловіка, старість доживала не в своїй хаті через недбалість рідного сина).

М.Коцюбинський. Повість «Тіні забутих предків». Родинне життя Івана і Палагни не освячене любов'ю, а тому нещасливе.

Ю.Яновський. Новела «Подвійне коло». Показано розпад родини в роки громадянської війни через ідеологічний фанатизм. Брати зрадили заповіт батька: «Тому роду нема переводу, в котрому браття милують згоду».

У.Самчук. Роман «Марія». Два шлюби Марії: у першому (без любові та без дітей, хоча і з достатком та повагою чоловіка) жінка нещасна, у другому (з коханим, дітьми, важкою працею) – знаходить себе.

І.Багрянний. Роман «Тигролови». Дружна родина Сірків прийняла Григорія Многогрішного, як сина. Наталка і Григорій, шануючи батьків і давні традиції, просять у батька й матері благословення на шлюб.

Л.Костенко. Роман у віршах «Маруся Чурай». Родина Чураїв – любов, підтримка, благородство (кохання батьків, героїчна смерть тата, вихована у духовності дочка). Родина Бобренків – сварки, жадібність, обман (мати Гриця позивається із сусідами «за курку, за межу», намовляє сина свататися до багатой Галі Вишняківни). Родина Вишняків – гроші (слова Галі на суді: «Мій батько вже і на весілля втратились, а Гриць помер, а Гриця вже нема»), зрадництво (батько Галі, коли Полтава була в облозі, вже приміряв польський жупан).

Г.Тютюнник. Новела «Три зозулі з поклоном». Довіра й повага між Софією та Михайлом.

МАМА

А.Малишко «Пісня про рушник»: «Рідна мати моя, ти ночей не доспала, ти водила мене у поля край села, і в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала, і рушник вишиваний на щастя дала».

В.Барка. Роман «Жовтий князь». Дарина Олександрівна Катранник робить усе, щоб урятувати дітей від голодної смерті. Виглядаючи Андрійка, помирає на станції із Оленчиним зошитом у руках – єдиним, що залишилося від донечки.

У.Самчук. Роман «Марія». Діти Марії – сенс її життя.

М.Хвильовий. Новела «Я (Романтика)». Засліплений фанатизмом, син убиває матір, яка так любить його.

ЛЮДЯНІСТЬ І ЖОРСТОКІСТЬ

М.Хвильовий. Новела «Я (Романтика)». Фанатик-більшовик – «главковерх чорного трибуналу» - в ім'я «загірної комуни» вбиває власну матір, втілення людяності й добра, а разом із нею і залишки власної совісті.

В.Барка. Роман «Жовтий князь». Родина Катранників (релігійність, взаємодопомога, моральність) – Григорій Отроходін та інші комуністи (жорстокість, безсердечність).

ЖАДІБНІСТЬ І ЩЕДРІСТЬ

І.Карпенко-Карий. Комедія «Хазяїн». Терентій Пузир думає лише про збагачення, скупий у ставленні до інших і до себе. Через жадібність помирає: погнався за гусьми, що скубли одну з 20 тисяч кіп, упав і відбив нирки, а тепер відмовляється викликати лікаря, бо це дорого. Його дочка Соня співчуває найманим робітникам, дбає про гарний хліб для них.

Л.Костенко. Роман у віршах «Маруся Чурай». Мати Грицька Бобренка думає лише про гроші, вмовляє сина одружитися з багатою Галею Вишняківною, хоч знає, що він кохає Марусю Чурай.

УЛЮДЛЕНА РОБОТА – ДЖЕРЕЛО ЩАСТЯ

Г.Сковорода. Ідея спорідненої праці. **Байка «Бджола та Шершень».**

І.Карпенко-Карий. Комедія «Хазяїн». Учитель Калинович бачить своє призначення у просвіті суспільства, культивуванні духу прогресу, справедливості.

Г.Тютюнник. Новела «Три зозулі з поклоном». Михайло, навіть перебуваючи на засланні в Сибіру, сумує за своєю роботою, деревом (він працював столяром).

ЛЮДСЬКИЙ ХАРАКТЕР

П.Мирний та І.Білик. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Запальний, невірноважений, мстивий Чіпка стає на дорогу злочину – працюючий, наполегливий Грицько досягає бажаного щастя й добробуту чесним шляхом.

І.Багряний. Роман «Тигролови». Сміливий, чесний, благородний Григорій Многогрішний не втрачає сили духу й оптимізму попри найскладніші життєві випробування.

Леся Українка. Поезія «Contra spem spero». Не втрачати надії, йти вперед, незважаючи ні на що, - кредо поетеси і ліричної героїні вірша.